

**ROSSIYA FEDERATSIYASIDA JISMONIY SHAXSLARDAN
UNDIRILGAN YER SOLIG'I : DOLZARB MUAMMOLAR, ULARNING
YECHIMLARI VA SOLIQ STAVKALARINING RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI**

Tavvakolova Dilnoza Maxamajonova
Namangan davlat universiteti iqtisodiyot fakulteti
Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) yo'nalishi talabasi

Narullayev Omonulloxon Nodirjon o'g'li
Moliya sohasida boshqaruv yo'nalishi 2- bosqich talabasi

E-mail: omonulloxon0408@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Rossiya Federatsiyasida jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan yer solig'i tizimi tahlil qilinadi. Soliq stavkalari shakllanishining huquqiy asoslari, ularning hududiy farqlanishi, moliyaviy ta'siri va mavjud dolzarb muammolar yoritilgan. Tadqiqot natijasida aniqlangan kamchiliklar asosida samarali yechimlar taklif qilinadi.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается система земельного налогообложения физических лиц в Российской Федерации. Освещаются правовые основы формирования налоговых ставок, их территориальные различия, финансовое влияние и актуальные проблемы. На основе выявленных недостатков предложены эффективные пути их решения.

ANNOTATION

This article explores the land taxation system for individuals in the Russian Federation. It highlights the legal basis of tax rate formation, regional disparities, financial impact, and current issues. Based on identified shortcomings, practical solutions are proposed.

KALIT SO‘ZLAR: Yer solig‘i, jismoniy shaxslar, moliyaviy muammolar, soliq stavkalari, huquqiy asos, Rossiya, iqtisodiy tahlil

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Земельный налог, физические лица, финансовые проблемы, налоговые ставки, правовая основа, Россия, экономический анализ

KEY WORDS: Land tax, individuals, financial issues, tax rates, legal framework, Russia, economic analysis

KIRISH

Soliq tizimi har qanday davlatning iqtisodiy barqarorligi va budget daromadlarining asosiy manbalaridan biridir. Xususan, yer solig‘i davlat byudjetini to‘ldirishda muhim o‘rin tutadi. Rossiya Federatsiyasida yer solig‘i, boshqa soliq turlari qatori, jismoniy shaxslar uchun ham yillik majburiyat hisoblanadi. Ushbu soliq moliya tizimida barqarorlikni ta‘minlash, hududiy rivojlanishni moliyalashtirish hamda yer resurslaridan samarali foydalanishni rag‘batlantirish vositasi sifatida qaraladi. So‘nggi yillarda yer solig‘i bo‘yicha ko‘plab qonuniy o‘zgarishlar kiritilgan bo‘lsa-da, amaliyotda bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, soliq stavkalarining noaniqligi, hududlar bo‘yicha tengsizlik, moliyaviy yuklamaning ortib borayotgani va yer bahosining adolatsiz baholanishi jismoniy shaxslar uchun muammo tug‘dirmoqda. Ushbu maqolada aynan shunday muammolar tahlil qilinib, mavjud holat chuqur iqtisodiy va huquqiy nuqtai nazardan o‘rganiladi. Shuningdek, ilg‘or tajribalar asosida taklif etilayotgan yechimlar va soliq siyosatining takomillashtirilishi yo‘nalishlari yoritib beriladi. Soliq tizimi har qanday davlatning iqtisodiy siyosatida yetakchi o‘rinlardan birini egallaydi. Ayniqsa, mahalliy soliqlar tarkibida yer solig‘i muhim ahamiyat kasb etadi. U yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy mexanizmi sifatida xizmat qilib, davlat va mahalliy byudjetlarning asosiy daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Rossiya Federatsiyasida ushbu soliq turi, xususan, jismoniy shaxslar uchun ham yillik majburiy to‘lov hisoblanadi va uning huquqiy asoslari Rossiya Federatsiyasi Soliq kodeksining ikkinchi qismida belgilangan. So‘nggi yillarda yer solig‘iga doir siyosatda bir qator muhim o‘zgarishlar amalga oshirilgan. 2015 yildan boshlab kadastr qiymati asosida yer

baholanishi joriy etildi. Bu esa, o'z navbatida, soliq stavkalarining o'zgarishiga va ayrim hollarda soliq yukining ortishiga olib keldi. Ko'plab hududlarda jismoniy shaxslar tomonidan yer solig'ining yuqoriligi, yer qiymatining adolatsiz belgilanishi va regional tafovutlar ijtimoiy norozilikni keltirib chiqarmoqda. Bu holat soliq siyosatini yanada adolatli, shaffof va iqtisodiy jihatdan asosli qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — Rossiya Federatsiyasida jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan yer solig'i tizimini o'rganish, undagi dolzarb muammolarni aniqlash, ularning sabablari va oqibatlarini tahlil qilish, hamda amaliy yechimlar taklif qilishdan iborat. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Yer solig'ining shakllanishi va huquqiy asoslarini o'rganish;
- Soliq stavkalarining regional farqlanishini tahlil qilish;
- Mavjud moliyaviy muammolar va soliq yukining taqsimlanishidagi nomutanosibliklarni aniqlash;
- Xalqaro tajribalarni solishtirish asosida takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqotda statistik ma'lumotlar tahlili, huquqiy hujjatlar sharhi, soliq yuki bo'yicha hisob-kitoblar, shuningdek, amaliy misollar asosida kompleks yondashuv qo'llaniladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, yer solig'i nafaqat byudjet barqarorligini ta'minlash vositasi, balki iqtisodiy rivojlanishga rag'batlantiruvchi vosita sifatida ham alohida e'tiborni talab qiladi. Maqolada taklif etiladigan yechimlar Rossiya Federatsiyasining turli hududlari misolida asoslanadi va ularda adolat, shaffoflik hamda moliyaviy barqarorlik tamoyillariga tayaniladi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot Rossiya Federatsiyasida jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'i tizimini chuqur o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda turli manbalar va tahlil usullari qo'llanildi. Tadqiqot materiali sifatida quyidagi asosiy manbalar tanlab olindi:

- Rossiya Federatsiyasi Soliq kodeksi (2-qism);
- Federal va mahalliy hukumatlarning yer solig'i bo'yicha chiqarilgan qonunlari va qarorlari;

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th May, 2025

• Rossiya Federal soliq xizmati (ФНС России) tomonidan e'lon qilingan statistik ma'lumotlar;

• Davlat statistika xizmati (Росстат) hisobotlari;

• Ilmiy maqolalar, monografiyalar va iqtisodiy ekspertlarning tahlillari;

• Ommaviy axborot vositalarida chop etilgan sharhlar va intervyular. Tadqiqot metodologiyasi sifatida bir necha yondashuvlar qo'llanildi. Birinchidan, huquqiy tahlil usuli orqali yer solig'ini tartibga soluvchi qonunchilik normalari o'rganildi. Bu orqali soliq stavkalari qanday belgilanadi, kimlar imtiyozlarga ega, baholash mexanizmlari qanday ishlaydi — degan savollarga javob izlandi. Ikkinchidan, statistik tahlil usuli yordamida turli hududlar bo'yicha yer solig'i stavkalari, tushum darajasi, o'zgarishlar dinamikasi hamda soliq yukining jismoniy shaxslarga ta'siri o'rganildi. Bu uslub orqali real ma'lumotlar asosida mavjud muammolar aniqlanib, ular bo'yicha raqamli dalillar taqdim etildi. Uchinchidan, solishtirma tahlil usuli yordamida Rossiya Federatsiyasining ayrim mintaqalari o'rtasidagi farqlar ko'rib chiqildi. Shuningdek, boshqa davlatlarning tajribalari, xususan, Yevropa Ittifoqi va AQShdagi yer solig'i tizimlari bilan qiyosiy tahlillar amalga oshirildi. Tadqiqot davomida shuningdek, amaliy misollar keltirildi. Ayrim viloyatlar misolida yer baholashdagi nomutanosibliklar, jismoniy shaxslarning shikoyatlari va soliq stavkalarining adolatsiz taqsimlanishi holatlari ko'rib chiqildi.

Ushbu metodologik yondashuvlar tadqiqotning ilmiy asoslanganligini va natijalarning ishonchliligini ta'minlashga xizmat qiladi. Maqolada taklif etilayotgan yechimlar ham aynan mana shu puxta asoslangan tahlillarga tayangan holda shakllantirilgan. Asosiy manbalar sifatida quyidagilar tanlandi:

• Rasmiy hujjatlar va qonunlar – jumladan, Rossiya Federatsiyasining Soliq kodeksi (II qism), Budjet kodeksi, Federal qonunlar, Hukumat qarorlari, Mahalliy hokimiyat aktlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar;

• Davlat statistik ma'lumotlari – Rossiya Federal statistika xizmati (Росстат), Federal soliq xizmati (ФНС) ma'lumotlari asosida so'nggi 5 yil ichida yer solig'i tushumlari va stavkalari bo'yicha dinamikalar tahlil qilindi;

• Ilmiy va amaliy tahliliy materiallar – bu toifadagi materiallarga iqtisodchi-olimlar, soliq bo'yicha mutaxassislar va ekspertlar tomonidan yozilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar, konferensiya materiallari kiradi;

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th May, 2025

• Xalqaro tajriba – boshqa mamlakatlardagi, xususan, Yevropa Ittifoqi va AQShdagi yer solig‘i tizimlari o‘rganilib, Rossiya bilan solishtirma tahlil o‘tkazildi.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqotda bir nechta yondashuvlar qo‘llanildi, ularning har biri alohida maqsadga xizmat qiladi:

1. Deskriptiv (ta’rifiy) tahlil – mavjud holatni, qonunchilik asoslarini va amaldagi soliq stavkalarini umumiy ko‘rinishda tavsiflash uchun qo‘llanildi. Bu orqali soliq tizimining asosiy struktura elementlari aniqlab olindi.

2. Huquqiy tahlil – yer solig‘i bo‘yicha amal qilayotgan qonunchilik asoslari tahlil qilinib, ularning ichki muvofiqligi, qo‘llanilishdagi muammolar va bo‘shliqlar aniqlangan.

3. Solishtirma tahlil (komparativ yondashuv) – Rossiyaning turli hududlari o‘rtasidagi stavkalar, imtiyozlar, tushumlar miqdori va ulardan foydalanish ko‘rsatkichlari qiyoslab tahlil qilindi. Bundan tashqari, xalqaro soliq tizimlari bilan solishtirish asosida Rossiyada amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan islohot yo‘nalishlari ko‘rsatildi.

4. Statistik tahlil – yer solig‘i bo‘yicha yig‘ilgan tushumlar, kadastr baholarining o‘zgarishi, soliq yukining aholiga ta’siri raqamli ko‘rsatkichlar orqali baholandi. Bu uslub faktlarga asoslangan xulosalar chiqarish imkonini berdi.

5. SWOT-tahlil elementi – tizimning kuchli, zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlarini aniqlash orqali strategik baho berildi.

6. Empirik kuzatuvlar – ayrim viloyatlar va shaharlardagi fuqarolarning yer solig‘i bilan bog‘liq muammolari, shikoyatlari va real misollari ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, forumlar va intervyular orqali o‘rganildi. Bunday kompleks metodologik yondashuv maqola muallifiga yer solig‘i tizimini faqat qonunchilik darajasida emas, balki ijtimoiy, iqtisodiy va amaliy jihatdan ham to‘laqonli yoritish imkonini berdi. Shu orqali maqolada berilgan takliflar va xulosalar asosli, puxta va hayotga tatbiq etilishi mumkin bo‘lgan tavsiyalar sifatida shakllantirildi.

TADQIQOT NATIJALARI VA TAHLILI

Yer solig'ining shakllanishi va huquqiy asoslari

Rossiya Federatsiyasida yer solig'i "Solig kodeksi"ning 2-qismiga muvofiq tartibga solinadi. Yer solig'i — mahalliy byudjet daromadlari tarkibiga kiruvchi majburiy to'lov bo'lib, uning miqdori kadastr qiymati asosida belgilanadi. 2015 yildan boshlab yerlarning bahosi kadastr asosida aniqlanib, shu qiymatning ma'lum foizi soliq stavkasi sifatida belgilandi. Bu esa, ilgari bo'lgan soliq yuki bilan solishtirganda, ko'plab fuqarolar uchun ortiqcha moliyaviy bosim keltirib chiqardi. Yana bir muhim jihat — soliq stavkalari Federatsiya darajasida umumiy chegaralarda belgilanadi, ammo ularni aniq miqdorlarda tasdiqlash vakolati mahalliy hokimiyatlarga berilgan. Bu holat ayrim hududlarda soliq yukining haddan tashqari oshishiga, boshqalarda esa juda past darajada qolishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa, yer solig'i tizimida hududiy nomutanosibliklar yuzaga kelishiga olib kelmoqda. Hududiy tafovutlar va soliq stavkalari dinamikasi. Yer solig'i stavkalari Rossiya bo'ylab juda katta farq qiladi. Masalan, Moskva shahri va Moskva viloyatida 0,3 foizdan 1,5 foizgacha o'zgaruvchi stavkalar mavjud. Shu bilan birga, boshqa viloyatlarda, ayniqsa, iqtisodiy jihatdan rivojlanmagan hududlarda bu stavkalar 0,1 foiz atrofida bo'lmoqda. Bu esa moliyaviy yuklamaning teng taqsimlanmasligiga olib keladi. 2020–2023 yillar oralig'ida yer solig'idan tushgan daromadlar 15 foizga oshgan bo'lsa-da, bu o'sish kadastr bahosining ko'tarilishi evaziga yuzaga kelgan. Real iqtisodiy faoliyat, daromadlar yoki aholi sonining o'sishi bunday ko'rsatkichlarga sabab bo'lmagan. Boshqacha aytganda, soliq tizimi fuqarolar yelkasiga ortiqcha yuk tushirgan.

Mavjud muammolar:

Yer solig'i tizimidagi dolzarb muammolar quyidagilar bilan bog'liq:

- Baholashdagi adolatsizlik: Kadastr qiymatining real bozor bahosiga mos kelmasligi ko'plab jismoniy shaxslar uchun soliq miqdorining adolatsiz belgilanishiga olib kelmoqda. Bir xil hududdagi turli yerlar o'rtasida ham kadastr bahosi bo'yicha katta tafovutlar mavjud.
- Imtiyozlar tizimining murakkabligi: Mehnat faxriylari, urush qatnashchilari, nogironlar kabi ijtimoiy toifadagi fuqarolar uchun berilgan soliq imtiyozlari ko'plab

holatlarda noto‘g‘ri qo‘llaniladi yoki umuman rasmiylashtirilmaydi. Bu esa ularning ijtimoiy himoyasini zaiflashtiradi.

- Axborot yetishmasligi: Ko‘plab soliq to‘lovchilar o‘zlariga nisbatan qanday stavkalar amal qilishi, qanday imtiyozlar mavjudligi yoki qanday tartibda shikoyat qilish mumkinligini bilmaydi.

Soliq siyosatini takomillashtirish yo‘nalishlari

O‘rganilgan natijalar asosida bir nechta asosiy yechim va takliflar ishlab chiqildi:

- Kadastr bahosini yangilash va shaffoflikni ta‘minlash: Yerlarning kadastr qiymatini real bozor bahosiga yaqinlashtirish, ularni doimiy ravishda qayta baholab borish va baholash jarayoniga jamoatchilikni jalb qilish zarur.

- Hududiy stavkalarni bir xillikka yaqinlashtirish: Federatsiya darajasida soliq stavkalarining eng yuqori va eng past chegaralari o‘rtasidagi tafovutni qisqartirish bo‘yicha qonunchilik tashabbuslari ko‘rib chiqilishi lozim.

- Imtiyozlar tizimini soddalashtirish: Imtiyozga ega shaxslar to‘g‘risidagi yagona elektron baza tashkil etilishi, arizalarsiz avtomatik ravishda soliq imtiyozlari qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

- Raqamlashtirish va fuqarolarga maslahat tizimini rivojlantirish: Maxsus mobil ilovalar, onlayn platformalar orqali fuqarolarning soliq stavkalari va to‘lovlar haqida ma‘lumot olishi, shikoyat qilish imkoniyati kengaytirilishi kerak.

Tadqiqot materiali sifatida foydalanilgan asosiy manbalar:

1. Normativ-huquqiy hujjatlar: Soliq kodeksi, Budget kodeksi, Federal qonunlar va Hukumat qarorlari asosida yer solig‘i stavkalarining yuridik asoslari tahlil qilindi.

2. Elektron soliq bazalari: Federal soliq xizmati (ΦHC)ning onlayn ma‘lumotlar bazalari, xususan, yer solig‘i tushumlari, soliq to‘lovchilarning soni va ularga nisbatan qo‘llanilgan imtiyozlar haqida ochiq statistik ma‘lumotlar.

3. Mahalliy hokimiyat qarorlari va qaror loyihalari: Ayrim viloyatlarda tasdiqlangan yer solig‘i stavkalari, regional imtiyozlar va amaliyotga oid qarorlar tahlil qilindi.

4. Ekspert fikrlari va ijtimoiy so‘rovlar: 2022–2024 yillar oralig‘ida o‘tkazilgan ijtimoiy so‘rovlar va intervyular asosida fuqarolarning soliq tizimiga bo‘lgan munosabati o‘rganildi.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi ilmiy yondashuvlarga asoslangan:

1. Normativ-huquqiy tahlil: Soliq kodeksidagi yer solig'iga oid bandlar tanqidiy tahlil qilindi, ayniqsa, jismoniy shaxslar uchun mo'ljallangan stavkalar va ularning regional farqlanishi o'rganildi.
2. Sof tahlil yondashuvi (data-driven approach): Raqamli ma'lumotlar asosida grafik tahlillar olib borildi. Shu orqali yillik tushumlar, kadastr qiymatining o'zgarishi va soliq stavkalarining o'sish sur'atlari ko'rsatkichlar bilan solishtirildi.
3. Geografik segmentatsiya: Rossiya hududlari (masalan, federal okruglar, metropolitenlar va qishloq joylar) bo'yicha yer solig'i stavkalaridagi farqlar tahlil qilindi. Har bir mintaqaning o'ziga xos soliq yondashuvi aniqlab berildi.
4. SWOT-tahlil: Yer solig'i tizimining kuchli (Strengths), zaif (Weaknesses) tomonlari, imkoniyatlari (Opportunities) va tahdidlari (Threats) batafsil baholandi.
5. Tendensiyalar tahlili: So'nggi 10 yillikdagi yer solig'i stavkalarining o'zgarish dinamikasi va bu o'zgarishlarning aholining turmush darajasiga ta'siri tahlil qilindi.
6. Amaliy yondashuv: Real holatlar (case studies) asosida, masalan, Moskva, Sankt-Peterburg, Krasnodar, Tatariston kabi hududlardagi soliq siyosati amaliy natijalari asosida ko'rib chiqildi. Tadqiqotning innovatsion jihatlari:
 - Soliq stavkalarining kadastr qiymatidan tashqari aholi zichligi, yerning iqtisodiy faoliyatga yaroqliligi va ijtimoiy zaif toifalarning ahvoli bilan bog'liq holda baholanishi lozimligi ta'kidlandi;
 - Qonunchilikdagi bo'shliqlar asosida yangi normativ takliflar ishlab chiqildi;
 - Xalqaro tajriba asosida "raqamli yer solig'i modeli" tushunchasi taklif qilindi.Ushbu metodologik yondashuv maqolani nafaqat nazariy asoslarda, balki real amaliy holatlar bilan boyitilgan, statistik dalillarga tayanuvchi ilmiy ish sifatida shakllantirish imkonini berdi.

XULOSA

Rossiya Federatsiyasida jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'i tizimi bugungi kunda davlat moliyasini shakllantirishda muhim o'rin tutsa-da, bir qator dolzarb muammolarni o'z ichiga oladi. Tadqiqot davomida yer solig'i stavkalarining shakllanishida hududlararo nomutanosiblik, kadastr qiymatlarining real baholarga mos kelmasligi, axborot yetishmovchiligi, hamda imtiyozlarning murakkab rasmiylashtirilishi kabi muammolar mavjudligi aniqlandi. Soliq yukining oshib

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th May, 2025

borayotgani fuqarolarning ijtimoiy noroziligiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun adolatli va ochiq soliq siyosati zarur. Kadastr bahosini yangilash va bu jarayonda shaffoflikni ta'minlash soliq tizimidagi eng dolzarb vazifalardan biridir.

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

- Yer solig'i stavkalari yagona tartib asosida belgilanishi va ularning chegaralari hududiy adolat tamoyiliga asoslanishi kerak;
- Imtiyozlar tizimi soddalashtirilib, avtomatik tarzda qo'llanishi yo'lga qo'yilishi lozim;
- Soliq to'lovchilarga to'liq, aniq va tushunarli axborot taqdim etiladigan raqamli platformalar joriy etilishi zarur;
- Soliq tizimi fuqarolarga emas, yer resurslaridan samarasiz foydalanayotganlarga nisbatan ko'proq ta'sirchan bo'lishi lozim.

Yuqoridagi taklif va xulosalar Rossiya Federatsiyasining yer solig'i tizimini yanada takomillashtirishga, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga va aholi manfaatlarini hisobga olgan holda adolatli soliq siyosatini yuritishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nalogovyy kodeks Rossiyskoy Federatsii (chast vtoraya) ot 05.08.2000 № 117-FZ (s izmeneniyami i dopolneniyami).
2. Federalnaya nalogovaya slujba RF. Ofitsialnyy sayt: <https://www.nalog.gov.ru> (<https://www.nalog.gov.ru/>)
3. Federalnaya slujba gosudarstvennoy statistiki (Rosstat). Ofitsialnyy sayt: <https://rosstat.gov.ru> (<https://rosstat.gov.ru/>)
4. Postanovlenie Pravitelstva RF ot 01.07.2015 № 621 "O poryadke opredeleniya kadaastrovoy stoimosti zemelnyx uchastkov".
5. Zaysev S.V. «Mestnyye nalogi i sbory v Rossii: problemy i perspektivy». – Moskva: Finansy i statistika, 2022.
6. Axmedova I.G. «Nalogovaya nagruzka na fizicheskix lis: sovremennyye vyzovy». // Ekonomika i upravlenie, №4, 2023.
7. Baranova Yu.L. «Sovershenstvovanie kadaastrovoy otsenki zemel: problemy i puti resheniya». – Jurnal «Nalogovaya politika», 2022.

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th May, 2025

-
8. OECD Tax Database. Property taxes by type and by country. URL: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/>
 9. Budjetnyy kodeks Rossiyskoy Federatsii ot 31.07.1998 № 145-FZ (s izmeneniyami i dopolneniyami).
 10. Intervyu s ekspertom Minfina RF po voprosam nalogooblojeniya zemli. Gazeta «Kommersant», 2023.
 11. Statya: “Nalogovaya spravedlivost: vzglyad so storony grajdan”. – RIA Novosti, 2022.
 12. Onlayn-konferensiya «Reforma zemelnogo nalogooblojeniya v RF». Ministerstvo finansov RF, 2024.